

Història i historiografia de la literatura catalana

Capítol 19

Noucentisme i literatura

J. N. Santaaulàlia ¹

Llums i ombres del noucentisme

El **noucentisme**, oficialment nascut l'any **1906** (data de la publicació d'*Els fruits saborosos*, de **Josep Carner** ², de *La nacionalitat catalana* de **Prat de la Riba** ³ i de les

¹ Extret de BORDONS, Glòria i SUBIRANA, Jaume (eds.) *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Proa & UOC ("Biblioteca Oberta/ Àgora"; sn.), 1999. pàg. 120-126.-

² **Carner i Puig-Oriol, Josep** (Barcelona 1884 - Brussel·les 1970)

Escriptor. Publicà els primers escrits a «*L'Aureneta*» (1896). A la universitat milità en el moviment catalanista, i es llicencià en dret (1902) i en filosofia i lletres (1904). A primeria del segle, dirigí revistes («*Catalunya*», «*Empori*», etc), col·laborà amb POMPEU FABRA a l'**Institut d'Estudis Catalans**, i fou redactor de «*La Veu de Catalunya*» (fidel a PRAT DE LA RIBA fins a la mort d'aquest). Col·laborà a publicacions molt diverses («*La Publicitat*», etc), i dirigí editorials.

El 1921 ingressà en la carrera consular, i passà a la diplomàtica, la qual cosa l'allunyà en part de la vida catalana. Durant la guerra civil es posà al costat de la República i romangué a Brussel·les. El 1939 s'exilià a Mèxic, on fou professor universitari. De tornada a Brussel·les (1945), fou professor a la **Universitat Lliure** i al **Col·legi d'Europa de Bruges**; i, a Londres (1945-47), membre del **Consell Nacional de Catalunya** a l'exili. Dels primers llibres, el *Llibre dels poetes* (1904), d'influència *modernista*, mostra ja la ironia que caracteritzarà la seva obra. Imposà el sonet amb dos llibres (1905 i 1907), i *Els fruits saborosos* (1906) és considerat una de les fites del **Noucentisme**. En *Verger de les galanies* (1911) creà un nou estil de poesia amorosa. I després de *Les Monjoies* (1912), publicà *La paraula en el vent* (1914), *Auques i ventalls* (1914), *Bella terra, bella gent* (1918) i *L'oreig entre les canyes* (1920).

Fora de Catalunya, la seva poesia es concentrà en el record. *La inútil ofrena* (1924), *El cor quiet* (1925), *El veire encantat* (1933) i *La primavera al poblet* (1935) són una creació constant de llenguatge i una transfiguració del seu món, esdevingut clàssic.

Després de la guerra civil, publicà *Nabí* (1941), i continuà la revisió de l'obra poètica amb *Paliers* (1950), *Llunya* (1952) i *Arbres* (1953). Les *Obres completes. Poesia* (1957), totalment revisades, inclouen el recull inèdit *Absència*. En *El tomb de l'any* (1966) insisteix en el paisatge i en l'enyorança.

També publicà teatre: *Canigó* (1910), *El giravolt de maig* (1928), la llegenda mexicana *El ben cofat i l'altre* (1951), i *Cop de vent* (1966).

I en prosa: *L'idil·li dels nyanyos* (1903), *Deu rondalles de Jesús infant* (1904), *La malvestat d'Oriana* (1910), etc, i diversos reculls d'articles (*Les planetes del verdum*, 1918; *Les bonhomies*, 1925; i *Tres estels i un ròssec*, 1927).

Carner fou un gran traductor: DICKENS, SHAKESPEARE, TWAINE, ARNOLD BENNETT, VILLIERS DE L'ISLE ADAM, MUSSET, LAFONTAINE, DEFOE, CARROLL i l'antologia de poesia xinesa *Lluna i llanterna* (1935).

El 1985 es publicaren els seus escrits d'exili: *Prosa de l'exili* (1939-62).

³ **Prat de la Riba i Sarrà, Enric** (Castellterçol 1870 - 1917)

Polític. Fill d'hisendats, estudià lleis a Barcelona (1887-93) i es doctorà a Madrid (1894). El 1887 ingressà al **Centre Escolar Catalanista**, del qual fou president (1890-91). El 1891 fou elegit secretari de la junta de la **Unió Catalanista** i intervingué en la preparació i els debats de la seva assemblea de Manresa que aprovà les anomenades **Bases de Manresa**. Membre de la **Lliga de Catalunya**, a la qual pertanyé en deixar el **Centre Escolar**, se'n separà el 1899, disconforme amb l'apoliticisme de la majoria dels seus membres, i impulsà la creació del **Centre Nacional Català**, de poca durada, ja que per l'abril del 1901 fou un dels fundadors de la **Lliga Regionalista**.

Home religiós i d'una ideologia conservadora, exposà en les dissertacions, en els escrits periodístics i, principalment, en el seu llibre fonamental, *La nacionalitat catalana* (1906), un concepte organicista de la nació, en el qual no era aliena la influència germànica. **Entenia la nacionalitat com la determinació unitària d'uns individus que parlen la mateixa llengua, que expressen una sola voluntat i tenen un mateix sentiment del dret revelat en el costum**. Propugnà una federació de Catalunya amb els altres pobles ibèrics sota un règim que tant podia ésser monàrquic com republicà. Fou elegit president de la diputació el 1907, càrrec per al qual fou reelegit els anys 1909,

primeres glosses d'**Eugeni d'Ors**⁴ a "*La Veu de Catalunya*", fou un moviment decisiu i fonamental amb vista a la consolidació i posterior configuració de la literatura catalana del segle XX. Fruit d'una singular simbiosi entre el catalanisme conservador de la **Lliga Regionalista** i un grup de joves intel·lectuals, encapçalats per **Ors** i **Carner**, el noucentisme es planteja com a prioritari, per damunt de la creació literària, l'objectiu de regular i institucionalitzar una llengua, una literatura, una cultura. Els noucentistes, a més, es lliuren a aquesta tasca amb una decidida voluntat d'organització i disciplina. En aquest aspecte, el canvi d'actitud és notable en relació amb els escriptors i intel·lectuals modernistes, caracteritzats més aviat pel seu esperit iconoclasta, individualista i anarcoide.

El noucentisme, dit d'una altra manera, representa la irrupció d'una nova intel·lectualitat hegemònica que elabora i imposa, al dictat d'**Eugeni d'Ors**, una estètica i un model d'acció cultural concordants i harmònics amb la ideologia impulsada per **Enric Prat de la Riba** al capdavant, primer, de la Diputació de Barcelona i, més tard, de la **Mancomunitat de Catalunya**. Ordre, civilitat, mesura, humanisme, racionalisme, ironia i exemplaritat seran algunes de les exigències bàsiques del nou model literari i cultural. Ambició i alhora contingut,

1911, 1913 i 1917. De bell antuvi, es proposà d'assolir el seu objectiu d'una unificació administrativa de les terres de l'antic Principat. Després de molts entrebancs, el decret reial de 19 de desembre de 1913 permetia la constitució de la **Mancomunitat de Catalunya**, de la qual fou elegit president el 6 d'abril de 1914 i reelegit el 14 de maig de 1917. Amb les limitades facultats de què disposava com a president de la diputació i de la mancomunitat dugué a terme una labor formidable. En l'aspecte material amplia la xarxa de carreteres, estengué la de telèfons, modernitzà la **Casa de Maternitat**, recuperà el total domini del palau de la **Generalitat**, i el restaurà. En l'aspecte cultural, establí l'**Institut d'Estudis Catalans**, n'adoptà oficialment les **normes ortogràfiques**, creà el **Consell d'Investigació Pedagògica**, impulsà la formació de la **Biblioteca de Catalunya** i la instal·lació de biblioteques populars per les comarques, estimulà l'ensenyament especialitzat, etc. Valorà, per sobre de tot, la *continuitat* ("*la santa continuació*") i l'eficàcia. **EUGENI D'ORS** l'anomenà "*seny ordenador de Catalunya*", expressió que féu fortuna.

⁴ **Ors i Rovira, Eugeni d'** (Barcelona 1881 - Vilanova i la Geltrú 1954)

Escriptor i filòsof. Estudià dret a Barcelona i es doctorà a Madrid (1905). Abans havia col·laborat a diverses revistes d'inspiració catalanista com "*La Renaixença*", "*La Veu de Catalunya*" i "*Pèl & Ploma*", on publicà la narració tenebrista *La fi de l'Isidre Nonell* (1902), i freqüentà **Els Quatre Gats** i el **Cercle Artístic de Sant Lluc**. Utilitzà els pseudònims **Octavi de Romeu** i **XÈNIUS**, que emprà definitivament el 1906 en el *Glosari* de "*La Veu de Catalunya*", on escrivia comentaris culturals i polítics o d'algun esdeveniment insignificant amb intenció alligadora. Propugnà uns ideals cívics que compartia amb el catalanisme ascendent en tant que reiterà la teoria de l'arbitrarisme i elaborà la doctrina estètica del que en digué **noucentisme**, del qual s'erigí en definidor.

Participà activament en multitud de cursos i congressos sobre filosofia, psicologia, art, etc. El 1911 publicà les *Gloses de Quaresma* per exposar el que anomenà la *Filosofia de l'home que Treballa i que Juga*. Elegit secretari general de l'**Institut d'Estudis Catalans** el 1911, aparegueren les glosses de *La Ben Plantada*. En esclatar la Primera Guerra Mundial escriví al *Glosari* unes neutralistes *Lletres a Tina*, seguides als següents anys per *Gualba la de mil veus*, *l'Oceanografia del tedi* i *La vall de Josafat*.

Director d'**Instrucció Pública de la Mancomunitat**, menà, des dels seus càrrecs, una constant "lluïta per la cultura". Negant-se a sotmetre's a la disciplina burocràtica i simpatitzant del sindicalisme, dimití del seu càrrec oficial, cessà com a secretari de l'**Institut**, i a començament del 1921 abandonà la direcció del seminari de filosofia. Deixà de publicar el *Glosari* a "*La Veu*" i continuà a "*El Día Gráfico*", on accentuà el seu entusiasme sindicalista, amb *El Nou Prometeu Encadenat*. El febrer de 1920 inaugurà una col·laboració en castellà a "*Las Noticias*", on publicà el 1922 un dels llibres que més reputació li donarien com a crític d'art, *Tres horas en el Museo del Prado*. Pel gener de 1923 s'establí a Madrid i publicà un *Glosario* a "ABC", que prosseguiria a d'altres publicacions. Membre de l'**Academia Española** (1926), no hi ingressà fins el 1938, època en què creà l'**Instituto de España**. A París publicà, el 1927, en francès, uns assaigs biogràfics que, augmentats, aparegueren en castellà: *Epos de los Destinos* (1943). Cap de la Jefatura Nacional de Bellas Artes del govern de Burgos, el 1938 gestionà el retorn a Madrid dels quadres del Museo del Prado dipositats a Ginebra. El 1939 aparegué a Buenos Aires *Introducción a la vida angélica. Cartas a una soledad*, i el 1947 publicà a Barcelona *El secreto de la Filosofía* i el 1954, amb caràcter pòstum, *La verdadera historia de Lidia de Cadaqués*, una mena de rectificació de *La Ben Plantada*. El 1953 li fou conferida amb caràcter excepcional la càtedra de Ciència de la Cultura a la Universitat de Madrid.

disciplinat i pragmàtic, el **noucentisme**, després d'un modernisme convulsiu i febrós, dispers i fecund, però immadur en molts aspectes, s'erigeix en una mena de període fundacional, la influència del qual s'estén molt més enllà de la seva fi, situada simbòlicament l'any **1923**, quan el cop d'estat del general Primo de Rivera va tallar en sec aquesta primera etapa institucional d'autogovern.

La paradoxa noucentista

La innegable transcendència del **noucentisme** com a moviment cultural contrasta, tanmateix, amb la seva exigua productivitat literària. Enfront de la fecunda diversitat del **modernisme** i de la rica producció dels anys vint i trenta, tant en poesia com també en narrativa i en teatre, què ens va deixar, de fet, el **noucentisme**?

Amb la perspectiva de gairebé un segle, no és gaire arriscat afirmar que la producció literària **noucentista** és, almenys, sensiblement inferior, tant en qualitat com en diversitat, a la dels esmentats períodes anterior i posterior. **Si ens limitem a la gran literatura**, resulta que la collita **noucentista** —sense teatre, sense novel·la!— **es limita a un gènere, la poesia, i, dins aquest gènere, pràcticament només a un gran poeta, Josep Carner** —i, encara, el primer **Carner**, en període de tempteig i experimentació, el «*príncep dels poetes*», el **Carner** potser més estudiat i llegit, però també, segons com, el menys interessant i profund.

Així, en considerar aquest període, **trobem la curiosa paradoxa d'acarar-nos a un gran moviment literari sense a penes gran literatura. Per a explicar-nos aquest aparent contrasentit hem de tenir en compte, és clar, la dimensió extraliterària del moviment. El llegat més important del noucentisme**, vist des d'avui, no és pas la literatura que va generar, globalment limitada, asfixiada per una regulació excessiva i per imperatius programàtics extraliteraris, sinó **la literatura que va fer possible: aquella que s'escriuria després del noucentisme gràcies, en gran part, a la seva acció fundacional i reguladora.**

I no només això. No tindríem una visió completa del **noucentisme** si no tinguéssim en compte, també, la seva vessant esterilitzadora i purgativa, que el porta a bandejar i proscriure els models de literatura i de llenguatge considerats nocius per al nou ideal estètic i civil. És, doncs, un moviment més atent a la reflexió ètica i a l'educació estètica, a l'anatema i l'asèpsia, que no pas a la creació lliure. La impetuosa i desordenada energia creativa del modernisme deixa pas, així, a una rígida voluntat doctrinal, restrictiva i censos. En alguns casos extrems, aquesta actitud condueix, no ja a l'autolimitació creativa, sinó a la inhibició i l'abstinència. El cas de la novel·la és paradigmàtic. Amb l'argument que el gènere necessitava un determinat grau de maduresa social i lingüística, es va sotmetre la novel·la a una estricta quarantena, en la confiança de poder-la assentar algun dia sobre fonaments més sòlids, quan s'hagués «condicionat» l'entorn lingüístic, cívic i moral, autèntica prioritat **noucentista**.

El **noucentisme** és, sobretot, un moviment de cimentació que va generar un model d'acció cultural, un model intel·lectual, un model de literatura —de **poesia**— i, sobretot, **un model de llengua literària**. I és justament aquesta cara del **noucentisme** la que justifica i, més encara, fa necessari i decisiu el moviment, i el salva de caure en l'esterilitat i la inanitat creativa.

L'elaboració d'una llengua literària

L'aportació més important del **noucentisme** a la cultura catalana, més enllà d'una estètica i d'unes obres concretes, fou la d'**establir les bases per a un model lingüístic apte per a la literatura** —i l'expressió en general— d'una societat culta i moderna. El seu mèrit més gran és el d'haver comprès que la llengua catalana, si no volia fossilitzar-se en les formes **verdaguèrianes** o dissoldre's en la **dialectalització** i la **castellanització**, o perdre's en les solucions individuals més o menys pintoresques —**Maragall** i **Víctor Català**, per posar-ne dos exemples—, demanava a crits un procés urgent i accelerat de reciclatge i homologació com a llengua de cultura en l'Europa del segle XX.

Els **noucentistes** van iniciar un ambiciós i rigorós treball de consolidació i redreçament d'una llengua de cultura. En aquest «esforç de disciplina lingüística col·lectiva», segons paraules de **Carles Riba**, la direcció de l'orquestra va correspondre, no cal dir-ho, a **Pompeu Fabra**. Tal com rememora el mateix **Riba**, format dins l'humanisme **noucentista**: «*Hom veu que cal reconstruir molta cosa, amb modèstia i paciència, damunt fonaments pregons i amb material resistent: en primer Lloc, la llengua literària.*» Heus aquí la tasca prioritària. L'any **1908**, a l'assaig *La nova Plèiade*, **Manuel de Montoliu** intenta justificar l'actitud autorestrictiva dels **noucentistes**, que els porta a limitar la poesia i «*a aturar el seu volar desenfrenat*», afirmant:

«Calia una llengua més rica i flexible, un estàndard del català escrit: apte per a la literatura, el periodisme, les traduccions, els papers oficials i les aules universitàries. També calia, òbviament, injectar aquest model lingüístic en la societat, fer-lo natural, exuberant de salut social: una tasca política i instructiva que ja depassa els límits del noucentisme.»

La poesia noucentista

La poesia esdevé el laboratori principal d'experimentació i gestació de la nova llengua literària. La poesia i, en segon terme, l'article periodístic i la narració. Com si el procés d'assaig i investigació requerís recipients formalment reduïts, gèneres proveta, abans de poder sotmetre el nou llenguatge a una producció massiva i més àmplia.

La prioritat lingüística condiona i determina, en gran part, l'estètica classicitzant i arbitrària del **noucentisme**. Si el que calia era modelar una nova llengua literària que cobrís totes les mancances i deficiències per la via de la selecció i la importació humanístiques —és a dir, a base de cultismes, neologismes, arcaïsmes, ruralismes reciclats i dignificats, etc.—; és obvi que aquesta operació només era factible des d'una estètica arbitrària, d'intervenció activa i premeditada del poeta. Una estètica incompatible, és clar, amb imperatius com la sinceritat, la naturalitat i l'espontaneïtat. Els nous valors són, contràriament, l'artifici, el joc refinat, l'arquitectura formal, el distanciament, la ironia...

La relació del poeta amb la llengua se situa al nucli de la inflexió. Del poeta passiu,

posseït pel verb —els *romàntics*, els *simbolistes*, **Maragall**—, passem al poeta actiu, arbitrari, que sotmet la paraula a la seva voluntat, guiat pel gust, la raó i la cultura. Són aquestes dues actituds contràries les que té ben presents **Maragall** quan, adreçant-se a **Josep M. López-Picó**, l'any 1910, després d'assenyalar alguns aspectes positius dels seus versos, afegeix: «*Mes ve un moment en què vostè trenca de camí, no vol que la poesia es faci en vostè, sinó que vostè vol fer la poesia.*» **Eugeni d'Ors**, en canvi, exalça aquesta actitud de domini al pròleg de *La Muntanya d'Ametistes*, de **Guerau de Liost**.

Rebutjats els precedents del **romanticisme** i el **simbolisme**, el **nou arbitrarisme** invoca l'esperit del **classicisme** i del **Renaixement**. La **tradició grecolatina** —*ordre i equilibri, rigor formal, contenció emotiva*— s'ajusta molt més als nous imperatius. **Eugeni d'Ors** **augura que, després d'un segle XIX romàntic i tenebrós, al segle XX li toca ser clàssic**. Cal, doncs, insuflar l'esperit clàssic a la cultura i a la societat catalanes. És així com la poesia **noucentista** esdevé, a més d'arbitrària, *classicitzant*. La qual cosa, d'altra banda, lliga molt bé amb l'esperit humanista que, en el camp de la llengua, anima els **noucentistes**, i amb la fascinació que molts d'ells senten pel **món grecolatí**. Passada la **Renaixença** romàntica, ara calia, en paraules de **Riba**, «*renéixer a un Renaixement*». És per això també que altres escoles o tendències que reivindiquen els **valors clàssics**, com el **parnassianisme** i l'**Escola Mallorquina**, van ser salvades de la implacable foguera **noucentista**.

A més d'arbitrària i *classicitzant*, la nova poesia, sotmesa a uns **condicionaments ideològics**, ha de ser **encara exemplar i civilista**. D'aquí que ens ofereixi una visió idíl·lica i benigna de la realitat del seu temps, girant-se completament d'esquena a les grans tensions polítiques i socials del període, molt agitat i turbulent. Els **poemes noucentistes** són més aviat **il·lustracions del somni de la gent d'ordre, de la utopia del seny: estampes de la vida amable i feliç, personatges sensibles i bonhomiosos, visions entre iròniques i entranyables d'una plàcida quotidianitat, descripcions d'una natura harmoniosa i arcàdica, reelaboracions de vells mites clàssics...**

Tantes exigències programàtiques acaben pesant massa sobre la poesia **noucentista**, la qual, fugint del **subjectivisme** i el **sentimentalisme**, renunciant tant a la vibració íntima com a la visió crítica del món, acaba configurant-se com una poesia descriptiva i epidèrmica, impol·luta i asèptica, artificiosa i freda en la seva elegant correcció. Amb la seva *dèria antiromàntica*, a més, la poesia perd l'*alè metafísic i transcendent* i queda molt sovint reduïda a un simple joc verbal. **El pes programàtic cau també sobre la mateixa concepció de la paraula poètica**. Enfront del **simbolisme**, àvid d'ultrapassar els límits de les paraules —i de la realitat—, el **noucentisme** és un **moviment restrictiu i delimitador**, que s'obstina a tallar les ales suggestives de les paraules, a **constrènyer la seves possibilitats connotatives**. El poeta s'esforça a substituir el símbol, vague i misteriós, que **Maragall** anomenava «*paraula viva*» i que **Ors** amb menyspreu qualifica de «*gelatina semàntica*», per la paraula arbitrària, suficient i precisa, intel·ligible i clara. **Cal retornar la paraula a la seva estricta referencialitat**. Aquesta operació, necessària per a la fixació normativa del català, implica, no obstant això, un retrocés poètic. Per més que **Ors** defensi la modernitat del **noucentisme**, la veritat és que la gran poesia del segle XX, majoritàriament, va prosseguir en el camí de la *gelatinització* simbolista de la paraula. Aquesta involució en la concepció de la

paraula poètica ha fet que la poesia **noucentista**, al capdavant, quedi com una illa singular, en molts aspectes anacrònica, dins la lírica occidental moderna.

Els poetes noucentistes

La poesia de **Josep Carner** entre el **1904** i el **1918** ens ofereix la plasmació més radiant dels principis **noucentistes**. **El talent poètic Carnerià és tan gran que fins i tot sap sortir airós del laberint de les exigències orsianes**. Tanmateix, si **Carner** s'hagués quedat sempre en l'estadi d'*Els fruits saborosos* (**1906**) o d'*Auques i ventalls* (**1914**), no hauria pas arribat a ser, probablement, gaire més que un prodigiós prestidigitador verbal, amb moments, això sí, de gràcia singular. **Sortosament, Carner és molt més que un poeta arbitrari, i en la seva evolució posterior, sense trencar mai del tot amb la poètica noucentista, va sobrepassar àmpliament els límits del moviment**. I, a més, va tenir l'encert i la saviesa de revisar profundament la seva obra a *Poesia* (**1957**), tot llimant els angles més artificiosos del seu llenguatge **noucentista**.

Molt per sota de **Josep Carner** tenim la plèiade d'altres poetes **noucentistes**: **Agustí Esclasans** (**1895-1967**), **Joaquim Folguera** (**1893-1919**), autor de l'assaig *Les noves valors de la poesia catalana* (**1919**); Joan Llongueras (**1880-1953**), **Josep M. López-Picó** (**1886-1959**), traductor i editor de "*La Revista*" (**1915-1936**), l'arquitecte gironí **Rafael Masó** (**1880-1935**), **Josep M. Millàs-Raurell** (**1896-1971**), que com a dramaturg assolí el **1928** un èxit esclatant amb *La llotja*, **Francesc Sitjà i Pineda** (**1880-1940**)... A més, el **noucentisme** català (i **Josep Carner** en particular) manté una relació especial amb un seguit de nous autors mallorquins encapçalats per **Miquel Ferrà** (**1885-1974**) i vinculats a la revista "*Mitjorn*" (**1906-1907**), un grup en el qual hi ha també **Llorenç Riber** (**1882-1958**) i la poetessa **M. Antònia Salvà**, amiga de **Carner**. D'entre tots, però, cal destacar el també polític **Jaume Bofill i Mates** (**1878-1933**), conegut literàriament amb el pseudònim de **Guerau de Liost**, gran amic de **Carner**, que és autor de *La Muntanya d'Ametistes* (**1908**) —veritable manifest estètic de la poesia **noucentista**—, *Somnis* (**1913**), *La Ciutat d'Ivori* (**1918**), *Selvatana Amor* (**1920**), *Ofrena rural* (**1926**), i *Sàtires* (**1927**). D'ell va escriure **Ruiz Calonja** que «la vida i l'obra de l'admirable poeta són, en esquema, una reencarnació, estilitzada potser però autèntica, d'algun geni llegendari de la muntanya i d'un personatge del segle XVI, però mai com una relíquia transplantada, sinó com un brot moderníssim». **La seva poesia és essencialment descriptiva, una mica encatronada, gòtica i arcaïtzant, preciosista, de llenguatge treballadíssim, de vegades abstrusa, amb alguns esplèndids moments en les seves estampes paisatgístiques del Montseny**.

Pels volts del **1920** veuen la llum algunes obres que ja insinuen nous camins poètics. És el cas d'*Estances (Libre primer)* (**1919**), del jove **Carles Riba**, que fins llavors s'havia prodigat brillantment en la crítica literària, i de *L'oreig entre les canyes* (**1924**), del mateix **Carner**, que ja començava a girar el timó del seu verb poderós, un cop passat pel laboratori **noucentista**, cap a aigües més profundes.

La prosa noucentista

Els imperatius restrictius i limitadors del **noucentisme** són encara més manifestos

en el camp de la narrativa que en el de la poesia. I, pel que fa a la novel·la, més que esperit de limitació el que trobem és, com hem dit abans, voluntat d'anihilació. Seguint els criteris **noucentistes**, supeditats sempre a la fixació lingüística, la novel·la resultava en aquells moments un gènere inabordable. O bé havia de ser escrita en una llengua literària ja consolidada i assumida per la societat (però que encara s'estava destil·lant a la Secció Filològica de l'IEC i als laboratoris poètics) o bé es perillava de caure en les deficiències i vacil·lacions de **Narcís Oller** o, encara pitjor, en el model de la novel·la rural, incompatible amb la nova cultura arbitrària i refinada que pretenien bastir els **noucentistes**. Era preferible, doncs, sacrificar provisionalment el gènere novel·lístic per potenciar la poesia i els gèneres menors.

És veritat que, a tot Europa, la novel·la havia entrat en crisi, una vegada exhaurit el gran model realista del XIX. Tanmateix, no hem d'oblidar que aquesta crisi es va resoldre, en molts casos, d'una manera molt fructífera. Només cal pensar en les solucions personals de **Joyce**⁵ i **Proust**⁶, aquells mateixos anys. Aquí, en canvi, la crisi del model decimonònic es resol, senzillament, en la immolació temporal del gènere. L'única alternativa per destacar seria la *pseudonovel·la* orsiana *La Ben Plantada* (1912), d'un feixuc pes didàctic i doctrinal, amb personatges que són pures abstraccions sense carn ni ossos, i una anècdota argumental reduïda a la mínima expressió.

L'esperit de limitació va conduir els prosistes **noucentistes** a l'article periodístic i la narració curta, gèneres en què podien dur a terme un exercici d'experimentació i adequació de les paraules similar al que realitzaven els poetes. En realitat, el model que s'imposa és el de la narració poètica, no gens compromès amb la realitat i susceptible de la lliure volada estilística. Aquest és el cas de reculls com *A l'ombra de Santa Maria del Mar* (1923), d'**Alexandre Plana** (1889-1940), i de *Les llunyanies*

⁵ **Joyce, James Augustine** (Rathgar, Dublín 1882 - Zuric 1941)

Escriptor irlandès en llengua anglesa. Artista rigorós, d'una gran exigència, és un dels innovadors, pel que fa a la creació lingüístico-estilística, més radicals i més sòlids de la literatura contemporània. S'inicià amb les novel·les *Dubliners* (1914) i *A Portrait of the Artist as a Young Man* (1916). En *Ulysses* (1922; '*Ulisses*', traduït al català excel·lentment per JOAQUIM MALLAFRÉ, 1981), una exploració fantàstica dels recursos lingüístics, esquematitzada i organitzada a diversos nivells, l'autor descriu amb una gran riquesa de recursos tant la trajectòria psicològica dels personatges com el context exterior en què es mouen. En *Finnegans Wake* (1939) arribà a l'extrem de la seva exploració lingüística. La seva influència en diversos escriptors moderns ha estat notòria.

⁶ **Proust, Marcel** (París 1871 - 1922)

Escriptor francès. A la Sorbona, seguí els cursos de filosofia de BERGSON, d'influència decisiva sobre la seva concepció del temps. Freqüentà l'alta societat, objecte del seu estudi, i fruit d'aquesta primera època són *Les plaisirs et les jours* (1896), recull d'articles i assaigs. Cap al 1895 començà una llarga novel·la autobiogràfica, *Jean Santeuil*, on ja es trobaven prefigurats temes i formes de la *Recherche*, però que abandonà. La lectura de RUSKIN li ensenyà de circumscriure la realitat metafòricament i també d'abordar-la a través del filtre de la sensibilitat. El 1905, **Proust** s'aïllà de la societat i començà *À la recherche du temps perdu*. Malalt, **Proust** es dedicà, en una desesperada cursa contra la mort, al treball de preparació i correcció de les últimes parts, desig que no satisféu plenament. **L'obra de Proust és una lluita contra el temps, amb la memòria com a arma:** **Proust** és el veritable inspirador de les tendències més avantguardistes de la literatura juntament amb JAMES JOYCE. També escriví un volum de *Pastiches et Mélanges* (1919), un de *Chroniques* (1927), un llarg i interessant assaig *Contre Sainte-Beuve* (1954) i una riquíssima correspondència. Als Països Catalans l'obra de **Proust** es divulgà vers el 1920, gràcies a JOAQUIM BORRALLERES, i després a través dels assaigs de JAUME BOFILL I FERRO. Influí sobre SAGARRA, LL. VILLALONGA i J. PUIG I FERRATER.

suggestives (1918), del valencià **Ernest Martínez-Ferrando** (1891-1965). Altres prosistes, seguint **Eugeni d'Ors**, són pròdigs en articles i crítica literària: **Josep Pijoan**, **Josep M. Capdevila**, el mallorquí **Joan Estelrich**, **Carles Riba**...

Si l'escriptura novel·lística no entrava dins el programa **noucentista**, sí que hi tenia un lloc la traducció de grans novel·les estrangeres, considerada com un recomanable exercici oxigenador i un bon camp de prova per al nou llenguatge. De passada, s'omplia un important buit cultural i, a manca de novel·les catalanes, s'intentava atreure i augmentar el públic lector. No obstant això, també cal dir que al llenguatge d'aquestes traduccions, entre les quals destaquen les de **Josep Carner**, li falta amb ulls d'avui naturalitat, fluïdesa, agilitat —valors tan importants en la prosa.

L'elaboració del nou model literari va ser un camí llarg. Hem de reconèixer que els **noucentistes** el van iniciar amb decisió i en van marcar la direcció, tot i que no van poder evitar caure en alguns excessos. Només cal recordar l'estil amanerat i ortopèdic d'**Eugeni d'Ors**; o la prosa alambinada de **Carner** —*Les planetes del verdum* (1918) o *Les bonhomies* (1925)—, lluny de la frescor expressiva que tan sovint té el seu verb poètic; o la sintaxi tortuosa i críptica dels primers escrits crítics de **Carles Riba**.

El model **noucentista**, almenys en els seus primers estadis, resultà, pel seu distanciament del català col·loquial, una llengua artificiosa, pretensiosa i afrancesada —segons com, italianitzant. Tanmateix, l'hem de considerar com la plataforma indiscutible del català literari modern. Aquest fou, repetim-ho, el gran llegat del **noucentisme**. Partint del seu model, insuflant-li més naturalitat i vivesa col·loquial, grans escriptors com **Josep Pla** o **Josep M. de Sagarra** van aconseguir, sense abandonar la disciplina fabriana, fora ja del **noucentisme** però sense trencar la continuïtat del procés, afaiçonar un llenguatge més intel·ligible, dúctil i apte per a tots els gèneres.